

Pero Tafur in Brugge, Sluis en Antwerpen (1438)

In september 1438 bezoekt Pero Tafur, een edelman uit Cordoba in het koninkrijk Castilië¹, op zijn wereldreis o. m. ook de Nederlanden. Hij was met twee gezellen op het einde van het jaar 1435 vertrokken uit Spanje waar hij pas in het voorjaar van 1439 terugkeerde. In de lente van 1436 was hij in Rome, een stad die hij uitvoerig bezocht en het verval ervan aanklaagde. Op Hemelvaartsdag (17 mei) vertrok hij vanuit Venetië naar het Heilig Land en Jeruzalem. Daarna ging de reis verder naar Kaïro, Rhodos en Constantinopel waar hij in november 1437 aankwam. Vandaar ging hij naar de Zwarte Zee. Hij trok naar de Don waar veel steur werd gevangen die te krijgen was in Vlaanderen en in Castilië. Op de slavenmarkt van de havenstad Kaffa (toen in het bezit van Genua) kocht hij drie christene slaven vrij, een man en twee vrouwen. Terug in Constantinopel zag hij de Grote Turk Murat II - die hij te Adrianopel / Edirne persoonlijk was gaan bezoeken - met zijn leger voorbij de stadsmuren trekken op weg naar opstandelingen bij de Zwarte Zee. Men vreesde voor een aanval op de stad, maar dit gebeurde niet; eerst enkele jaren later, in 1453, zou Murat Constantinopel innemen. In Venetië - waar hij op Hemelvaartsdag, 22 mei 1438 aankwam - liet hij zijn bezittingen, waaronder ook zijn gekochte slaven, achter bij een vriend en nam enkel het geld mee dat hij voor zijn verdere reis nodig had, alsmede wisselbrieven voor handelaars in Brugge. Via Ferrara - waarheen paus Eugenius IV het in 1431 te Bazel begonnen concilie had overgebracht - trok Tafur tijdens de maand augustus over de Gothardpas. Over Bazel en Keulen bereikte hij de Nederlanden en bezocht Nijmegen, 's Hertogenbosch, Lier, Mechelen, Brussel,

1 Koning Juan II van Castilië (1406-1454); zijn dochter Isabella van Castilië (1451-1504) huwde in 1469 met Ferdinand van Aragon (1452-1516), zoon van Juan II, koning van Aragon (1397-1479).

Brugge, Sluis, Atrecht, Gent, Antwerpen, Leuven, waar hij aan de universiteit twee bastaardzonen van hertog Filips de Goede ontmoette. De terugreis verliep dan verder over 's Hertogenbosch en Nijmegen naar Frankfurt waar toen de jaarmarkt werd gehouden die hij minder belangrijk vond dan deze van Antwerpen. Daarna ging het verder door Duitsland naar Praag, Breslau - waar hij op Kerstdag 1438 was - Wenen, Budapest. In januari 1439 was hij terug in Ferrara toen de paus op 16 januari het concilie naar Firenze verhuisde. In Venetië haalde hij zijn bezittingen op en ging scheep naar Sicilië en Sardinië waar het reisjournaal ophoudt.

Het reisverslag kreeg zijn definitieve vorm ca. 1453-1457 wat o.m. blijkt uit berichten over gebeurtenissen die jaren na zijn reis in de bezochte landen hebben plaatsgevonden. Het verslag bleef bewaard in een 17de-18de-eeuws afschrift dat zich bevindt in de Bibliotheca Universitaria van Salamanca². Het werd in 1874 in Madrid uitgegeven door D. Marcos Jiménez de la Espada, "Andanças é Viajes de Pero Tafur por diversas partes del mundo avidos (1435-1439)"³. In 1926 publiceerde Malcolm Letts te Londen een Engelse vertaling van het verhaal: "Pero Tafur. Travels and Adventures 1435-1439". Twee jaar eerder had hij reeds het gedeelte over Brugge en Sluis gepubliceerd in zijn boek "Bruges and its past"⁴. De Engelse uitgave van Malcolm Letts werd door F. Bonneure gebruikt voor een vertaling in het Nederlands in zijn werk "Brugge beschreven. Hoe een stad in teksten verschijnt"⁵. H. Vanderlinden publiceerde een

2 Ms. 1985. O. LILAO FRANCA en C. CASTRILLO GONZALEZ, Catálogo de manuscritos de la Bibliotheca Universitaria de Salamanca, II, Manuscritos 1680-2777, Salamanca, 2002, p. 309-310.

3 Coleccion de Libros Españoles raros ó curiosos, deel 8.

4 Brugge-Londen, 1924, p. 130-133; tweede uitgave in 1926, p.139-142.

5 Brussel, 1984, p. 25-27. Dat een vertaling van een vertaling tot rare toestanden kan leiden, moge hier uit enkele voorbeelden blijken. Tafur spreekt van palen waarop hoofden van terechtgestelden waren vastgezet; M. Letts vertaalt door "high gallows... upon which were fixed the heads of dead men" en bij Bonneure worden dat hoge galgen "waar de hoofden van dode mannen nog aan bengelden". De arme vrouw in Sluis had sinds verscheidene dagen slechte kleine visjes gegeten, "except a few small fish" bij Letts, wat bij Bonneure herleid wordt tot "een kleine vis". Sluis is versterkt met een muur en een gracht, "fortified with a wall and moat" schrijft Letts, "versterkt met een muur en een mote" zegt Bonneure. Te Sluis kunnen de zeeschepen tot aan de stad varen, "they can reach the town walls" specificeert Letts, maar tot ons ongeloof laat Bonneure ze verder doorvaren tot ze "de muren van Brugge bereiken".

gedeeltelijke Franse vertaling - met commentaar - van de reis doorheen de Nederlanden in een bijdrage “Le voyage de P. Tafur en Brabant, en Flandre et en Artois (1438)”⁶.

Onze vertaling uit het Spaans wijkt op verscheidene plaatsen af van de geciteerde Engelse en Franse vertaling. De vertaling is zo letterlijk als mogelijk wat de leesbaarheid niet altijd ten goede komt. Maar ook hier zullen wel discussiepunten blijven bestaan o.m. omdat het niet altijd mogelijk is te achterhalen wat de 15de-eeuwse auteur met een bepaald woord of uitdrukking nu juist heeft bedoeld. Zaken die zijn landgenoten minder goed of niet bekend zijn, legt hij uitvoerig uit, bijv. de werking van eb en vloed in het Zwin⁷.

Het verhaal van Tafur munt niet uit door letterkundige waarde. Het wil in de eerste plaats een verhaal zijn van wat hij heeft beleefd en wat hem het meest heeft geboeid. Wat hij zelf niet gezien heeft of misschien ongeloofwaardig vindt, leidt hij in met “ze zeggen dat...”, bijv. dat op een dag 700 schepen uit de haven van Brugge afvaarden⁸ of dat de stad Gent 60.000 man voetvolk had. Feiten worden dikwijls vermeld in heel korte zinnen, als was het een opsomming van handelswaar. Hij springt van de hak op de tak. In de ene stad heeft hij belangstelling voor de monumenten, in de andere heeft hij meer oog voor de handelsactiviteiten. Gewapend met aanbevelingsbrieven van

6 *Revue du Nord*, 5 (1914-1919), p.216-231. Het is opmerkelijk dat de auteur *vecinos* vertaalt door *foyers* (*haarden*) waardoor de 1.500 inwoners van Sluis $1.500 \times 5 = 7.500$ inwoners worden. De 6.000 *vecinos* van Antwerpen worden 16.000 haarden wat 80.000 inwoners geeft! (Voor Sluis wordt nu het aantal inwoners in 1469 op 9.720 geschat; ter vergelijking: Damme: 1930 inwoners. W. PREVENIER, *La démographie des villes du comté de Flandre aux XIIIe et XIVe siècles*, in *Revue du Nord*, 65, 1983, p 264, 268). De auteur vergist zich ook waar hij Tafur laat zeggen dat het grootste gedeelte van de Antwerpse jaarmarkt wordt gehouden “sur une grande place” en dat van de Duitsers “beaucoup deviennent bourgeois d’Anvers” (o.c., p. 230).

7 Hij vermeldt klaarblijkelijk de aanwezigheid van sluizen met schotbalken en verwijst voor de verstaanbaarheid naar het mechanisme bij watermolens. Hij vernoemt echter nergens watermolens op de waterweg tussen Brugge en Sluis, zoals wordt vermeld in een korte anonieme bijdrage “Een vroege getuigenis over de Waterhalle” in *Kontaktblad Gidsenbond Brugge*, 15 (1994), p. 161. Ook de “écluses à moulins” bij Vanderlinden, o.c., p. 226, geven een onjuist beeld.

8 L. Van Biervliet schrijft dan ook ten onrechte: “Met eigen ogen had hij gezien hoe er op sommige dagen wel zevenhonderd schepen de haven van Damme in- of uitvoeren”. (2000 jaar Brugge, de Bruggelingen en hun vreemdelingen, in *Waar is de tijd. Brugge*, Zwolle, 1997-1999, p. 111).

“zijn” koning Juan II, die hem de *Orden de la Escama* had verleend, werd hij overal ontvangen door de groten der aarde, zowel door keizers, koningen, hertogen en de Doge als door de paus en andere hoge geestelijken. Tafur die aanspraak maakte op een afstamming van de Byzantijnse keizers via een keizerszoon die in de 11de eeuw naar Spanje was gekomen, deed daarover navraag in Constantinopel bij keizer Joannes VIII Palaeologos. Later - in Ferrara - zag hij opnieuw de keizer die toen op het concilie was i.v.m. de gesprekken over de hereniging van de Oosterse kerk met Rome. Met Kerstmis 1438 was hij te Breslau waar keizer Albrecht II hem de Hongaarse *Orde van de Draak* verleende. In Neustadt ontmoette hij de latere keizer Frederik III, toen nog aartshertog van Oostenrijk, vader van Maximiliaan van Oostenrijk. In Brussel werd hij meermaals ontvangen door hertog Filips de Goede en zijn echtgenote Isabella van Portugal in hun paleis op de Coudenberg. Hij stond in grote bewondering voor de rijke hofhouding. De hertog ondervroeg hem over zijn reizen, wat in verband stond met zijn Kruistochtplannen. Tafur werd gevraagd aan het hof te blijven, maar hij ging daar niet op in omdat hij wilde terugkeren naar Castilië waar koning Juan II ook van plan was oorlog te voeren tegen de Moren.

Toen Tafur in september 1438 Brugge bezocht, zag hij de stad in haar late bloeitijd; enkele decennia later, ca. 1480, zou de Hanze toch nog een nieuw natiehuis bouwen. Tafur zag de vele vreemde koopwaar die er werd verhandeld; hij zag de talrijke schepen in de haven van Sluis. De vergelijking van Brugge met Venetië viel uit in het voordeel van de Reiestad⁹. De opstand van de stad tegen hertog Filips de Goede (1436-1438) was nog maar sinds enkele maanden beëindigd. Tijdens de opstand had de hertog die Sluis bezet hield, de doorvaart op het Zwin met balken versperd zodat geen schepen graan konden aanvoeren; er kwam tekort aan graan met hongersnood tot gevolg. Daarna brak de pest uit waardoor, volgens de Brugse kroniekschrijver N. Despars, alleen reeds in Brugge in 1438 tussen Pinksteren (1 juni) en Sint-Maartensmis (11 november) 24.000 mensen zouden zijn

9 Voor Brugge als Middeleeuwse handels- en geldmarkt wordt hier verwezen naar het meest recente overzicht: A. VANDEWALLE (red.), *Hanzekooplui en Medicibankiers. Brugge, wisselmarkt van Europese culturen*, Oostkamp, 2002. Voor de opstand 1436-1438: J. DUMOLYN, *De Brugse opstand van 1436-1438*, Heule, 1997.

gestorven . Na de onderwerping van de stad werden verscheidene leiders van de opstand terechtgesteld en hun hoofden op palen geplaatst, “up hooghe peertsen...uytghesteken” schrijft Despars¹⁰. Tafur zag de weelde en de armoede naast elkaar, en in Sluis liet hij zijn goed hart spreken en gaf een arme vrouw en haar twee dochtertjes genoeg geld om de hongervinter door te komen.

In Brugge zag Tafur mooie kerken, kloosters en huizen, zonder daar echter verder op in te gaan. En aangezien hertog Filips toen in Brussel verbleef, werd “onze” Spaanse edelman niet ontvangen in het Prinsenhof en kon dus ook niets schrijven over het gebouw en de hofhouding. Eén pand wordt met name genoemd, nl. de Waterhalle op de Markt¹¹ en dan nog voornamelijk wegens een “nevenactiviteit” die hij weliswaar enkel kent van horen zeggen¹².

Sluis, de voorhaven van Brugge, was toen de grootste Vlaamse haven; daar legden de zeeschepen aan en werd de meegebrachte koopwaar overgeladen op kleine schepen die naar Damme en Brugge vaarden¹³. De schepen met bestemming Sluis zeilden eerst voorbij de

10 N. DESPARS, *Cronycke van den Lande ende Graefsepe van Vlaenderen...van de jaeren 405 tot 1492*, III, Brugge, 1839, p. 416.

11 Zie voor het gebouw: L. DEVLIEGHER, *Van Waterhalle tot Provinciaal Hof*, Brugge, 1994.

12 Het verhaal over de Waterhalle als een soort rendez-vous-huis heeft blijkbaar sommige geesten in verwarring gebracht. Letts heeft in “Bruges and its past” *echarse con ella* (liggen met haar, vrijen) zedig vervangen door enkele puntjes en dit is ook overgenomen in de vertaling van Bonneure. (Ook in het verhaal over de arme vrouw te Sluis zet hij puntjes voor *é dixo como eran moças virgines* , en ze zei dat de meisjes maagd waren). In zijn boek met het volledige reisverhaal heeft Letts die preutsheid laten varen, wellicht omdat het Engelstalige boek niet speciaal voor Bruggelingen was bestemd. I.v.m. de Waterhalle-historie lezen we in de vertalingen dat mannen in die halle “kunnen er een toevlucht zoeken en er met een vrouw van hun keuze gaan neerliggen op voorwaarde dat niemand anders een aanspraak op haar maakt” (geciteerd artikel in *Kontaktblad Gidsenbond Brugge*, 15, 1994, p.161) en “mannen die er weer buitenkomen kunnen de vrouw die zij wensen meenemen” (Bonneure, o.c. p.26). G. Dupont is dan weer van mening dat de Waterhalle eerder de plaats was waar prostituties “klienten kwamen oppikken om in de omliggende boetiekjes de betaalde liefde te bedrijven.” (Maagdenverleidsters, hoeren en speculanten. Prostitutie te Brugge tijdens de Bourgondische periode. 1385-1515, Brugge, 1996, p.140).

13 De drukte in de haven van Sluis blijkt o.m. ook uit de in 1464 opgemaakte lijst van schepen die er voor anker lagen. R. DEGRYSE, *De schepen in de haven van Sluis in het voorjaar 1464*, in *Mededelingen van de Marine Academie*, 20 (1968), p.95-106.

Voor de scheepstypen die Tafur in Sluis en in Antwerpen vernoemt, verwijzen we naar volgende werken: *Maritieme Encyclopedie*, I (1970)-VII (1973), passim;

zandbank de Loopinghe, die vóór de monding van het Zwin lag, en vervolgens langs een andere zandbank, de Plate, in het Zwin zelf⁴. Maar eenmaal in de haven van Sluis aangekomen, lagen de schepen er veilig voor het zeegeweld¹⁵. In Sluis heerste onder de kooplieden de beste verstandhouding en men leefde in peis en vrede met elkaar, een bewering die in schril contrast staat met de moord op tientallen Hanzekooplieden twee jaar voordien, op 3 juni 1436¹⁶.

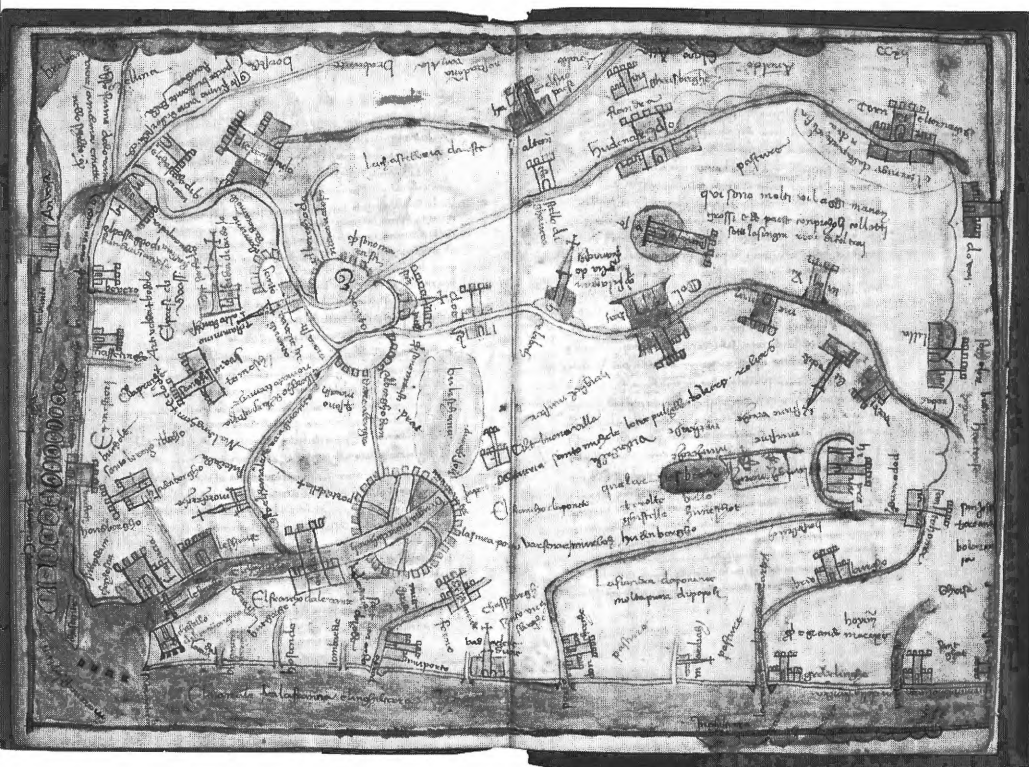
Aan Gent wijdt Tafur maar enkele lijnen. Men vertelde hem dat elke inwoner een wapenrusting en een lans moest hebben, dat er 60.000 man voetvolk was en dat de stad voorzien was van proviand voor 6 jaar, die elk jaar werd vernieuwd.

Over Antwerpen schrijft Tafur uitvoeriger, en met veel lof. Hij stelt de jaarmarkt aldaar boven deze van Geneve en deze van Medina del Campo die in de 15de eeuw de belangrijkste was van Castilië.

Het reisverhaal van Tafur leert ons heelwat over de streken en volkeren die hij heeft bezocht, o.m. door de uitvoerige beschrijving van zaken en gebeurtenissen waarvoor hij oprechte belangstelling heeft of die zijn sympathie wegdragen. En Malcolm Letts besluit: "Of the people he met he was undoubtedly most impressed by the Turks, the Venetians and the Flemings" (o.c., p.17).

G. ASAERT, Westeuropese scheepvaar in de Middeleeuwen, Bussum, 1974, p.101-113; J. VAN BEYLEN, Scheepstypen, in *Maritieme geschiedenis der Nederlanden*, I, Bussum, 1976, p.108-154; J. PAVIOT, La politique navale des ducs de Bourgogne, 1384-1482, Rijsel, 1995, p. 283-297.

- 14 Cfr. R. DEGRYSE, Brugge en de organisatie van het loodswezen van het Zwin op het einde van de 15de eeuw, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 112 (1975), p.61-130; ID., Brugge en de pilotage van de Spaanse vloot in het Zwin in de XVI^{de} eeuw, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 117 (1980), p. 105-178, 227-288.
- 15 Hiëronymus Münzer (Monetarius) uit Nürnberg die in 1495 Sluis bezocht, schrijft dat er in de bloeitijd van Brugge dikwijls 700-800 schepen in de haven van Sluis lagen, dat er bij eb veel schepen tot 6 uur op het droge lagen, maar dat er in het diepe Zwin voldoende water was voor de schepen die er wachtten. P. CISELET en M. DELCOURT, Monetarius. Voyage aux Pays-Bas (1495), Brussel, 1942, p.49.
- 16 N. DESPARS, o.c., III, p.352 spreekt van 40 doden; W. Paravicini, Brugge en Duitsland, in V. VERMEERSCH (red.), *Brugge en Europa*, Antwerpen, 1992, p.112, vermeldt 80 doden. Zie ook J. DUMOLYN, o.c., p. 68-70.

Kaart van Vlaanderen, 1452, in een uit het Nederlands vertaalde Italiaanse kroniek. (Brugge, Stadsbibliotheek, Historisch Fonds, hs. 685). Onderaan links Sluis en het Frans en Bourgondisch kasteel, het Zwin en het ommuurde Brugge; bij het Frans kasteel ligt een versperring in het Zwin. Bovenaan links Antwerpen aan de Schelde. Cfr. S. CORBELLINI, *Cronache de signori di Fiandra: een Italiaanse kroniek van Vlaanderen*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 134 (1997), p. 102-111.

Bijlage 1

*Vertaling uit het reisjournaal van Pero Tafur betreffende Brugge Sluis en Antwerpen.**

Ik vertrok uit Brussel in gezelschap van een heer, Kapitein van Sluis, aan wie de Bastaard mij had aanbevolen¹⁷. We gingen die dag eten in een stad waar we geen wijn vonden. Ik zei dat ik niet wilde eten vooraleer aan te komen in Brugge waar we wijn zouden vinden. Hij zei dat daar [in die stad] een verwante vrouw was, abdis van een klooster, en dat hij iemand naar haar zou zenden om te weten of zij die [wijn] had. En zo deed hij het. De abdis zond deze terug met de melding dat ze voldoende wijn had, maar dat ze die niet zou geven indien hij niet bij haar kwam eten en de edelman uit Spanje zou meebrengen. We gingen daarheen en ze ontving ons heel opgewekt en we waren heel goed opgefrist. Aan het einde van de maaltijd zei ze me hoe ze op bedevaart naar Santiago was gegaan en van de Castilianen zoveel eerbewijzen had ontvangen dat ze niet wist waarmee het goed te maken. Ze vroeg me dat ik daar enkele dagen zou rusten en uitrusten van de lange reis en dat ik als een zoon zou worden behandeld. Ik waardeerde het met veel genoegen en nam afscheid van haar. We vertrokken naar Brugge; we kwamen aan op het uur van de vespers. Ik logeerde in een herberg genaamd de Engel. De Kapitein van Sluis die met mij meekwam, ging naar zijn standplaats en vroeg me daarheen te gaan om genoegelijk samen te zijn en ik beloofde het.

Deze stad Brugge is een grote stad, heel rijk en met meer koopwaar dan waar ook ter wereld. Men zegt dat er twee plaatsen wedijveren in de koophandel: de ene is Brugge in Vlaanderen in het Westen, en Venetië in het Oosten. Maar mij lijkt het - en allen zeggen dit ook - dat veel grotere koophandel gebeurt in Brugge dan in Venetië. En dit is de reden waarom het zo is. In heel het Westen is er

* Met dank aan Chris Deweerdt en dr. Eduardo Mira voor de hulp bij onverwachte vertaalproblemen.

17 De Kapitein van Sluis was Simon de Lalaing, benoemd tot ridder in de Orde van het Gulden Vlies op het eerste kapittel te Rijsel in 1431.

De Bastaard was Jan van Luxemburg, heer van Hautbourdin, zoon van Walram III van Luxemburg. Hij werd opgenomen in de Orde van het Gulden Vlies op het derde kapitel te Dijon in 1434.

Bijlage 2

D. MARCOS JIMENEZ DE LA ESPADA, *Andanças é Viajes de Pero Tafur por diversas partes del mundo avidos (1435-1439)*, Madrid, 1874, p. 250-260

Partí de Broselas en compañía de un cavallero, Capitan del Esclusa, á quien el Bastardo me avie encomendado; é fuemos aquel dia á comer á una villa donde non fallamos vino, é yo dixé que non quería comer fasta llegar á Brujas, donde lo fallaríamos, é él dixo, que allí estava una dueña su parienta, abadesa de un monesterio, é que embiaría á ella á saber si lo tenía, é así lo fizo; é el abadesa embióle dezir, que ella tenía asaz vino, pero que non lo daríe sinon fuese á comer con ella é levase al cavallero de Spaña: é fuemos allá é resçibió-nos muy alegremente é fuemos muy bien refrescados; é en fin del comer, ella me dixo como avie venido en romería á Santiago, é avie resçebido tanta onor de castellanos, que non sabía en qué lo satisfazer, é que me rogava que reposase allí algunos dias é descansaría de tan luengos caminos é que como fijo sería tratado, é yo tóvegelo en mucha merçet é tomé liçençia della; é partimos para Brujas, é llegamos á ora de viespras, é fué á posar á un meson que llaman del Angel, é el Capitan del Esclusa que viníe conmigo, fuese á su lugar, é rogó-me que fuese allí á aver plaçer con él, é yo prometígelo. Esta çibdat de Brujas es una grant çibdat muy rica é de la mayor mercaduría que ay en el mundo, que dizen que contienden dos lugares en mercaduría, el uno es Brujas en Flandes en el Poniente, é Veneja en el Levante; pero á mi paresçer, é áun lo que todos dizen, es que muy mucho mayor mercaduría se faze en Brujas que non en Veneja; é lo por qué es esto: en todo el Poniente non ay otra mercaduría sinon en Brujas, bien que

geen andere handelsplaats dan in Brugge, alhoewel er in Engeland ook wat gebeurt. Daar [in Brugge] komen alle naties van de wereld samen. Ze zeggen dat er een dag was dat uit de haven van Brugge zeventienhonderd schepen afvaardigen. Het tegendeel is waar voor Venetië ofschoon het zeer rijk is; maar geen anderen drijven er handel dan de eigen inwoners. Deze stad Brugge ligt in het graafschap Vlaanderen en is er de hoofdplaats van. Ze is wel bevolkt; er zijn heel mooie huizen en heel schone straten, alle bewoond door ambachtslieden, zeer fraaie kerken en kloosters, heel goede herbergen. Er is een heel goed bestuur, zowel op gebied van rechtspraak als in al het overige. Hier wordt koopwaar verhandeld uit Engeland, Duitsland, Brabant, Holland, Zeeland, Bourgondië, Picardië, en ook uit een groot gedeelte van Frankrijk. Het lijkt wel dat deze [Brugge] de haven is voor al deze streken. Ze halen het hierheen om het te verkopen aan deze van elders alsof ze het binnenshuis hadden. De bevolking is buitengewoon werkzaam. De onvruchtbaarheid van de grond maakt dat in de aarde heel weinig graan ontspruit en geen wijn. Er is geen water dat te drinken is, noch enig fruit. Uit de hele wereld brengen ze, in grote hoeveelheid, alle zaken mee om het werk met hun handen uit te voeren. Van hier vertrekt alle koopwaar die over de wereld gaat: wollen stoffen, stoffen uit Atrecht, alle tapijtwerk en veel andere voor de mensen noodzakelijke zaken waaraan hier een overvloed is.

In deze stad is er een heel groot gebouw boven een waterloop die van de zee komt via Sluis. Het wordt genaamd de Hala [Waterhalle] waar ze de koopwaar lossen. Dit gebeurt op de volgende wijze. In dit gedeelte van het Westen rijst de zee veel en trekt zich terug. Van Sluis tot Brugge - wat twee en een halve mijl zal zijn - is er een kanaal, groot en diep als een rivier. Op bepaalde afstanden zijn stellingen als ophaaltuigen van watermolens; als ze [schotbalken?] omhooggehaald zijn, komt het water binnen en als ze terug tegen elkaar zijn geplaatst, kan het water niet meer binnenkomen en niet meer weglopen. Als de zee opkomt laden ze die schepen en gaan in Sluis - met hun koopwaar - mee met de stroming. Als de zee vol is, sluiten ze het water af, en die schepen die er waren, lossen ze en laden ze met andere koopwaar. Met hetzelfde water dat hen bracht, keren ze terug met het afnemend tij als de zee wegebt. Zo gebruiken ze het water voor hun handel die veel laden en lossen omvat. Als ze dit hadden moeten doen met [trek-]dieren, zou het een heel grote kost en een grote hindernis zijn.

de Inglaterra algo se faze, é allí concurren todas las naçiones del mundo, é dizen, que dia fué que salieron del puerto de Brujas seteçientas velas; Veneja es por el contrario, que bien que muy rica sea, pero non fazen otros mercaduría en ella salvo los naturales. Ésta çibdat de Brujas es en el condado de Frandes é cabeça dél, es grant pueblo, é muy gentiles aposentamientos é muy gentiles calles, todas pobladas de artesanos, muy gentiles yglesias é monesterios, muy buenos mesones, muy grant regimiento así en la justiçia como en lo ál. Aquí se despachan mercadurías de Inglaterra, é de Alemaña, é de Bravante, é de Olanda, é de Stlanda²², é de Borgoña, é de Picardía, é áun grant parte de França, é éste paresçe que es el puerto de todas estas tierras, é aquí lo traen para lo vender á los de fuera, como al dentro de casa lo toviesen. La gente es muy industriosa á maravilla, que la esterilidadat de la tierra lo faze, que en la tierra nasçe muy poco pan é vino non ninguno, é non ay agua que de beber sea, nin fruta ninguna, é de todo el mundo les traen todas las cosas, é an grande abastamiento dellas, por levar las obras de sus manos; é de aquí se tiran todas las mercadurías que van por el mundo, é paños de lana, é paños de Ras, é toda tapetería é otras muchas cosas neçessarias á los onbres, de que aquí abundantamente es fençhida.

Ay en ella una casa muy grande sobre un piélagos de agua, que viene de la mar por el Esclusa; á ésta llaman la Hala, do descargan las mercadurías, é fázese en esta guisa: en aquella parte del Poniente cresçe la mar mucho é mengua, é desdel Esclusa fasta Brujas, que será dos leguas é media, ay una açequia grande é fonda como rio, é á trechos están puestos como aguatochos de açeñas, que, alçándolos, entra el agua, é echándolos, nin puede más yr nin más salir; é quando la mar cresçe, cargan aquellos barcos é van al Esclusa con sus mercadurías por la corriente, é quando la mar es llena, atapan el agua, é aquellos barcos que fueron descargan é cargan de otra mercaduría, é con aquella agua que los levó, como vaçía la mar, buelven ellos con la menguante; é así se sirven por su industria de aquel agua, que es un grant cargo é descargo, é si lo oviesen de fazer con las bestias sería grandísima costa é grande empacho.

22 Er moet hier wel Selande worden gelezen.

Deze stad Brugge heeft heel grote inkomsten en heel rijke inwoners. Weinig dagen geleden waren ze opgestaan tegen de hertog die nog binnen [in de stad] was. Hij ging buiten met zijn vrouw en zijn gevolg, bewapende zich tegen hen, voerde oorlog tegen hen, veroverde ze met geweld en legde ze een zware straf op zowel op levens als op eigendommen. Rond Brugge, vandaar naar Sluis en rond Sluis zag ik vele hoge palen met daarop mensenhoofden vastgezet. De inwoners van deze streek zijn heel verzorgd in het kleden, besteden veel geld aan eten en zijn zeer gevoelig voor alle weelde. Ze zeggen dat in die Halle de vrouwen - die wilden dat iemand ze zou betalen - de vrijheid hadden er 's nachts heen te gaan om er te blijven en dat de mannen die daarheen gingen, konden nemen wie hij wilde en met haar naar bed gaan op voorwaarde dat hij niet zou trachten ze te zien, noch te weten wie ze zijn. Wie zo iets zou doen, zou de doodstraf verdienen. De mannen met de vrouwen houden het bezoek aan de baden voor zo eerbaar als hier de kerken bezoeken. Zonder twijfel heeft de godin van de Weelde hier grote macht, maar het is noodzakelijk dat het arme volk hier niet kome of het zou slecht worden ontvangen. Zeker, wie veel geld zou hebben en de wil om het uit te geven, zou daar in deze stad alleen al vinden wat er in de hele wereld wordt gemaakt. Daar zag ik de sinaasappelen en de citroenen uit Castilië, dat het lijkt of ze deze dan van de boom plukken, daar [zag ik] het fruit en wijnen uit Griekenland, zo in overvloed als ginder. Daar zag ik de stoffen en specerijen uit Alexandrië en uit gans de Levant, alsof men daar zou zijn. Daar zag ik de pelzen van de Grote Zee [Zwarte Zee], alsof ze daar [in Brugge] gemaakt waren. Daar was gans Italië met zijn brokaat, zijde en wapenrustingen en alle andere dingen die ze daar maken. Zo is er geen zaak uit een deel van de wereld waarvan men daar niet het beste zou vinden wat er is. In het jaar dat ik daar was, was er een heel grote schaarste aan brood.

Ik vertrok van daar om Sluis te zien die de zeehaven is van Brugge. Ik verbleef er bij de Kapitein. Toen ik in de grote kerk was¹⁸ en de mis hoorde, kwam een vrouw naar mij toe en zegde ma dat ze in het geheim met mij een zaak wilde bespreken die mij aanbelangt. Ze nam me mee naar haar huis dat daar dichtbij was. Ze toonde me twee meis-

18 In Sluis waren twee kerken: de Onze-Lieve-Vrouwekerk (de oudste) en de Sint-Janskerk.

Esta çibdat de Brujas es de muy grant renta é de gente muy rica; é pocos dias avíe que se avíen rebelado contra el Duque, é aún estando él dentro, é salió fuera él é su muger é gentes, é armó contra ellos, é fizoles guerra é tomólos por fuerça é fizo en ellos un grant castigo ansí en la vida como en las faziendas; yo vi en torno de Brujas é desde aí al Esclusa é en torno del Esclusa muchos maderos altos é en ellos cabeças de onbres fincadas. La gente desta tierra es de grant puliçia en el vestir é muy costosa en los comeres é muy dados á toda luxuria; é dizen que en aquella Hala avían libertad las mugeres que querían, fuese quien se pagase de yr de noche á estar allí, é los onbres que allí yvan, podían traer á quien quisiese é echarse con ella, por condiçion que non se trabajase por las ver nin saber quién son, que meresçie muerte quien tal feziese; é á los combites de los baños los onbres con las mugeres, por tan honesto lo tienen, como acá visitar los santuarios; é sín dubda, aquí grant poder tiene la dehesa de la Luxuria, pero es menester que non les venga onbre pobre, que sería mal resçevido. É çiertamente, quien grant dinero toviese é voluntad de lo despender, bien fallaría allí sola en aquella çibdat lo que por todo el mundo nasçe; allí vi las naranjas é las limas de Castilla, que paresçe que entónçes las cogen del árbol; allí las frutas é vinos de la Greçia, tan abondosamente como allá; allí vi las confaçiones é espeçerías de Alexandría é de todo el Levante, como si allá estoviera; allí vi las pelleterías del mar Mayor, como si allí nasçieran; allí estava toda Italia con sus brocados é sedas é arneses é todas las otras cosas que en ella se fazen; ansí que non ay de parte del mundo cosa donde allí non se fallase lo mejor que en ella ay. Avíe en aquel año que allí fuí muy grant carestía de pan. Partí de allí por ver el Esclusa, que es el puerto de la mar de Brujas, é fuí á posar con el Capitan, é estando en la yglesia mayor oyendo missa, llegó á mí una muger é díxome, que quería fablar conmigo en secreto cosa que me cumplie; é llevóme á su casa, que era çerca de aí, é mostróme dos moças é dixo que tomase qual dellas quisiese; é yó pre-

jes en zei dat ik degene van hen zou nemen die ik zou willen. Ik vroeg wat de reden was waarom ze dit deed. Ze zei dat ze stierf van de honger en dat ze zoveel dagen niets had gegeten behalve kleine zeevisjes en dat deze twee meisjes dood gingen van de honger. Ze zei dat de meisjes maagd waren. Ik nam van haar en van hen de eed af dat ze met geen enkele persoon nog zo'n zaak zouden doen, dat het volgende jaar zich reeds goed aankondigde en dat ze er met hun drieën goed zouden doorkomen met wat ik ze gaf. Ik gaf ze zes Venetiaanse ducaten en vertrok zo van hen. Deze hongersnood was de grootste die ooit was gezien en daarna kwam zulke grote pestepidemie dat de dorpen ontvolkt achterbleven.

Ik rustte hier twee dagen uit bij de Kapitein. Ik bekeek goed de streek. Het is een plaats van meer dan vijftienhonderd inwoners, heel sterk met muur en gracht en vol vreemdelingen zodat ze niet in de herbergen kunnen; en heel veel koopwaar. Ik trof daar veel Castilianen aan en mensen van andere nationaliteiten die ik kende. Ze zeggen dat het binnenvaren in de haven van deze stad heel moeilijk is wegens de zandbanken, maar nadat ze binnen zijn, zijn ze veilig. Aangezien de zee sterk rijst, komt men binnen tot aan de stad. Bij eb liggen vele [schepen] op het droge, maar op uitgestrekt en laaggelegen zand dat ze op die manier zo goed neergezet zijn als op het water. Het lijkt erop dat de halve wereld zich bewapend had om deze stad te bevechten, zo'n grote vloot is daar altijd en met alle soort schepen, zoals kraken, naos, hulken uit Duitsland, galeien uit Italië, barken, balengiers, kraaiers [?] en veel andere schepen naar de manier van de landen. Daar [in Sluis] - gesteld dat ze vijanden zouden zijn - is men overeengekomen dat ze noch in de haven, noch te lande de ruzies tonen, doch dat elkeen rechtuit gaat en vast zijn handel drijft. Wie het tegendeel zou doen, zou heel streng worden bestraft. Daar zult ge alle naties van de wereld zien eten aan een gemeenschappelijke tafel zonder ruzie te maken. In deze plaats Sluis was ik twee dagen bij de Kapitein ervan en keerde terug naar Brugge.

Ik vertrok uit Brugge en ging in Picardië naar een stad genaamd Atrecht, die behoort aan de hertog van Bourgondië. Het is een heel aangename stad, heel rijk voornamelijk door de wandkleden en alle tapijtwerk. Ze maken deze reeds in andere plaatsen, maar met dit alles blijkt wel de voorsprong van wat in Atrecht wordt gemaakt; In deze stad had de bijeenkomst plaats voor de vrede tussen de koning van

gunté, qué era la cabsa porque lo fazíe; é dixo, que muríe de fambre, é que tantos dias avíe que non comíe sinon de los pescadillos de la mar, é que aquellas dos moças muríen de fambre, é dixo como eran moças vírgines; é yo toméle juramento á ella é á ellas que tal cosa non fiziesen con ninguna persona, é quel año siguiente se mostrava ya bueno, é que para ellas tres pasarían comunalmente con lo que yo les dava, é díles seys ducados veneçianos, é así me partí dellas. Esta fambre fué la mayor que jamás fué vista, é tras ella vino tan grant pestilencia, que los lugares quedavan despoblados.

É yo reposé aquí con el Capitan dos dias, é vi bien la tierra, que es lugar de más de mil é quinientos veçinos é muy fuerte de muro é de fosado, é muy lleno á no caber en las posadas de gentes estrangeras é muy grandes mercaderías. Allí fallé muchos castellanos é de otras naçiones que conosçía. El puerto desta villa es muy trabajosa la entrada, por los bancos, que dizen, pero despues de entrados, están seguros, é como la mar finche mucho, entra fasta la villa é á la menguante quedan muchos en seco, pero en un sabion grande é fondo, que así están tan bien posados como en el agua. Paresçe que la mitad del mundo armó para combatir aquella villa, tan grant flota está siempre en ella é de todo linage de navíos, así que carracas, é naos, é úricas de Alemaña, é galeas de Italia, é barcas, é vallineres, é crieles, é otros muchos navíos, segunt las maneras de las tierras; é allí, puesto que sean enemigos, pero cumple que en el puerto nin en la tierra non muestren los omeçillos, mas cada uno ande derecho é seguramente faga su mercadería, que si lo contrario feziese, sería muy cruelmente castigado. Allí verés todas las naçiones del mundo comer en un pesebre sin rifar. En este lugar del Esclusa estuve dos dias con el Capitan della é bolvíme á Brujas.

É partí de Brujas, é fuí en Picardía á una çibdat que se llama Ras, que es del duque de Borgoña; es muy gentil çibdat, é muy rica, mayormente destos paños de paredes é toda tapeçería; é puesto que ya en otras partes los labran, pero, con todo eso, bien se paresçe la ventaja de lo que se faze en Ras. En esta çibdat se fizo el ayuntamien-

Frankrijk en de hertog van Bourgondië. Ik was drie dagen in deze stad en ik wilde naar Normandië gaan om Rouen te zien en vandaar naar Parijs. Er was zo'n grote sterfte dat ik mijn reis moest opgeven en ik keerde terug naar de stad Brugge in Vlaanderen; Voor zover ik daar bepaald geld had geplaatst op het wisselkantoor, moest ik het terugvragen aan hen die het bewaarden. Ik stelde vast dat alle kooplieden naar de jaarmarkt van Antwerpen, in Brabant, waren gegaan. Ik was één dag in Brugge. Ik vertrok van hier en ging in twee dagen naar de stad Gent die in het graafschap Vlaanderen ligt....

Ik vertrok uit Gent en ging naar de stad Antwerpen die in Brabant ligt, gebied van de hertog van Bourgondië. Deze stad is groot, telt zesduizend inwoners en is goed versterkt met een goede muur en gracht; er zijn heel mooie huizen en straten. Er is een goede zeehaven waar de schepen - via een rivier - binnenkomen tot de galeien vastgemaakt zijn tegen de muur van de stad. De jaarmarkt die hier wordt gehouden, is de beste die er in de hele wereld bestaat. Wie de wereld bij elkaar zou willen zien of het grootste deel ervan in één plaats samengebracht, zou dit hier zonder twijfel kunnen zien. De hertog van Bourgondië - waar men in zijn hof veel pracht kan zien - kwam altijd naar deze jaarmarkt. Want hier komen vele en verscheidene naties samen: Duitsers, die heel naburig zijn, Engelsen evenzo, veel Fransen komen en ze komen omdat ze van hier veel zaken meenemen en er eveneens meebrengen, Hongaren en Pruisen strekken deze markt zeer tot eer met hun paarden. De Italianen; ik zag daar hun galeien, zowel deze van Venetië¹⁹ als van Florence, en naos van Genua. Deze uit Spanje vullen evenveel en meer dan andere de stad, voornamelijk deze uit Castilië. Hier trof ik mensen aan uit Burgos die voortdurend in Brugge zijn. Hier zag ik Juan de Morillo, in dienst bij koning Don Juan. Hier is het schoonste van de wereld te zien, de grootste rijkdom, de grootste kostbaarheden, evenals de ordening die ze hebben in de koophandel. In een klooster van Sint-Franciscus wordt alle schilderwerk verkocht, in een kerk van Sint-Jan²⁰ alle stoffen uit Atrecht, in een klooster van Sint-Dominicus alle goudsmeed-

19 Op 12 september 1438 kwamen twee Venetiaanse galciën aan te Antwerpen. G. ASAERT, *De Antwerpse scheepvaart in de XVde eeuw (1394-1480)*, Brussel, 1973, p.55.

20 Tafur zal hier wel het Sint-Jansgasthuis hebben bedoeld.

to quando la concordia entre el rey de Françia é el duque de Borgoña. É en esta çibdat estuve tres dias, é quise pasar en Normandía por ver á Roan, é de aí á París, é era tan grande la mortandat, que ove de dexar mi camino, é bolvíme á la çibdat de Brújas en Flandes; é por quanto yo avía puesto allí çierta moneda en el cambio, ove de requerir á los que lo tenían, é fallé que todos los mercaderes eran ydos á la feria de Anvéres, que es en Bravante; é estuve en Brújas un dia, é de aí parti, é fuí en dos jornadas á la çibdat de Gante, que es en el conddado de Flandes.....

Partí de Gante, é fuí á la çibdat de Anvéres, que es en Bravante, señorío del Duque de Borgoña. Esta çibdat es grande de seys mil veçinos; é bien murada é buena barrera é cava, é muy gentiles casas é calles, é buen puerto de mar, por do entran los navíos por un rio fasta atarse las galeas junto con el muro de la çibdat. Esta es, la feria que aquí se faze, la mejor que en el mundo todo ay, é sin dubda, quien quisiese ver el mundo junto, ó la mayor parte dél en un lugar ayuntamiento, aquí se podría ver. El señor duque de Borgoña siempre venié á esta feria, donde en su corte se puede ver grant gentileça, pues aquí concurren muchas é diversas naçiones, alemanes, que son muy veçinos, ingleses ansimesmo, françeses vienen muchos, é vienen, porque de allí tiran muchas cosas é ansimesmo traen; úngaros é prusianos mucho onrran esta feria con sus cavallos; pues italianos, allí vi sus galeas así las de Veneja como de Florençia, é naos de Génova; pues los de España, tanto é más que ningunos la finchen, mayormente los de Castilla; allí fallé los burgaleses, que en Brújas están de contino, é allí fallé á Juan de Morillo, criado del rey Don Juan. Aquí es la más fermosa cosa de ver del mundo, é la mayor riqueza, é el mayor enjoyamiento, é la órden que se tiene en las mercadurías; en un monesterio de Sant Fransçisco se vende todo lo de pintura, é en una yglesia de Sant Juan todos los paños de Ras, é en un monesterio de Sant Domingo toda la orfebreria de oro, é así repartidos por los mones-

werk, en zo verdeeld over de kloosters en kerken en vervolgens alle andere zaken langs de straten. Buiten de stad, aan de ene poort²¹, is er een heel brede straat; aan de ene kant is een grote stal, aan de andere kant een andere [stal] en grote verblijven. In deze straat worden hakeneien, dravers en [andere] paarden verkocht, wat een mooi ding om zien is. Wat zou kunnen gevraagd worden wat hier niet overvloedig wordt aangetroffen ? Ik weet niet hoe ik zo'n grote gebeurtenis als deze jaarmarkt van deze stad zou kunnen beschrijven. Ofschoon ik andere heb gezien, zoals deze van Genève, die in het hertogdom Savoie ligt, deze van Frankfurt, die in Duitsland is, of die van Medina, in Castilië, lijkt het me dat al deze niet even belangrijk zijn als deze ene.

21 Waarschijnlijk de Koepoort.

terios é yglesias, é despues por las calles todas las otras cosas; é fuera de la çibdat, á la una puérta, está una calle muy larga, de la una parte está una grant cavalleriza, é de la otra otra é así grandes aposentamientos, é por aquella calle se venden las hacaneas é trotones é cavallos, que es buena cosa de ver; é ¿qué podría ser demandado que aquí non se fallase abondosamente? É non sé como podiese escrevir un fecho tan grande como éste desta feria desta çibdat; é bien que yo e visto otras, así como la de Geneva, que es en el ducado de Saboya, é la de Francafórdia, que es en Alemaña, ó la de Medina, que es en Castilla, mas á mi paresçe que todas éstas non son tanto como aquella una.